

A magyar gyógypedagógia logopédia öröksége a 20. sz. közepén

II.

DR. SARBÓ ARTÚR
(1867-1943)

GORDOSNÉ DR. SZABÓ ANNA
(Közlésre érkezett: 1993. február 5.)

*„Minél korábban és minél inkább ügyelünk arra, hogy
a beszélő tanuló gyermek tisztán és jól beszéljen, an-
nál ritkább a beszédhiba.” (Sarbó, 1901)*

Fél évszázaddal ezelőtt búcsúztak el tanítványai, munkatársai, tisztelői *Sarbó Artúr* professzortól, a magyar logopédia nagyrabecsült úttörőjétől. „Mi, akiknek a diplomáján „Sarbó” neve is szerepel, boldogok és büszkék vagyunk, hogy tanítványai lehettünk. Zárt rendekben is álltunk háta mögött és nyugodtan elmondhatjuk, hogy Főiskolánknak az ő stúdiuma volt valamennyiünkre a legmaradandóbb hatással” - vallotta *Bárczi Gusztáv*: „Professzor Sarbó emléke” c. írásában (1).

Sarbó életművének maradandósága ma is érvényes. A magyar logopédiai szakirodalomban a nagy elődök közül a legidézettebb szerző. Tanításai, megálapításai beépültek a logopédusok tudásanyagába, gondolkodásába, több, máig sem igazán megvalósult elképzelése törekvéseikbe.

Sarbó Artúr (született 1867. március 10-én Pesten, meghalt 1943. szeptember 17-én, Budapesten) tanulmányait Budapesten, Berlinben és Párizsban végezte, majd azokat különböző ösztöndíjak birtokában tanulmányutakkal egészítette ki. Mint ideggyógyász szakorvos a budapesti elmekórtani klinikán, a poliklinika idegosztályán, a Munkásbiztosító Pénztár ideg-szakrendelésén és az István Kórházban dolgozott. 1897-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen magántanár, 1909-től rk. tanár. 1898-ban *Náray-Szabó Sándor* államtitkár felkérésére vállalta el a *Roboz József* által (1894-ben) Budapesten létesített és eddig vezetett „Dadogók és Hebegők Gyógytanfolyamá”-nak (ugyanaz 1900-

tól „Dadogók és egyéb beszédhibában szenvedők tanfolyama”) párhuzamos vezetését. Húsz év után, 1918 szeptemberében nagy elfoglaltságára hivatkozással benyújtotta lemondását és ezt a tisztségét *Istenes Károlynak* adta át (2-3).

A gyógypedagógia ügyével azonban később is szoros kapcsolatban maradt (4). Különösen vonatkozik ez a szakemberképzésre (1900-1914. pedagógusok, iskolaorvosok és egészségtanárok beszédhiba javításra képesítő kurzusait is vezeti), ti. a gyógypedagógusok képzésében a tanfolyam éléről való távozása után is változatlan odaadással résztvett. Ezen a réven szakértelmét pályájának abban a nagyobbik felében is igényli és megkapja a gyógypedagógus társadalom, amikor tevékenysége, kutatásai már csak közvetve kapcsolódnak a gyógypedagógiához. Távozása mégis határkö, illetve egyébként nem gyakori helyzetet teremt, ti. pályájának ezt a két évtizedét mint a *Sarbó-féle* időszakot a kortárs történelem már akkor lezárt szakaszként értékelte. Ez és minden későbbi értékelés a *Sarbó-féle* szakasról egyértelműen pozitív (5-13). Elmondhatjuk, hogy *Sarbó* iskolát teremt, maradandó eredményeket, továbbbépítésre alkalmas elképzeléseket hagy maga után és minthogy jól képzett tanítványokra és munkatársakra (*Istenes Károly, Sulyomi-Schulmann Adolf, Bárczi Gusztáv, Kanizsai Dezső*) bizza az örökséget, akiket később is figyelemmel kísér és segít, munkássága valójában nem szakad meg, kihúzódik a 20. század közepéig.

A gyógypedagógus kortárs történészek különösen szakmapolitikai elgondolásait, törekvéseit és e téren elért jelentős eredményeit értékelik nagyra. *Sarbó*, az ideggyógyász szakorvos, kutatásait és külföldi szakmai tapasztalatait a logopédia egész ügyét átfogóan kamatoztatja.

„Hogy mennyire fontosnak tartotta *Sarbó* az ő megbízatását, s hogy mennyire szakember kívánt ő lenni - írja *Istenes Károly* 1925-ben a *Sarbó-féle* szakaszt értékelve - még a szorosán vett gyakorlati vonatkozású kérdésekben is, azt félremagyarázhatatlanul igazolja az a vállalkozása, hogy ő mint orvos, az első években a tanfolyam pedagógiai vonatkozású munkakörét is ellátta. Pedagógussegédet csak akkor kért maga mellé, amikor orvostanári teendői már nagyon lefoglalták.” (14)

Az általa is nagyrabecsült, valóban kitűnő előd, *Roboz József* munkásságát folytatva, országos felmérésből származó statisztikai adatok alapján tette közzé már 1902-ben (15), alább *Istenes Károly* összegező megfogalmazásában, máig gyakran idézett megállapításait és javaslatait.

Megállapításai:

„1. A gyermekkori beszédzavarok csírája igen tekintélyes százalékban, magában az általános beszédfejlődésben gyökeredzik. Az ún. fajlagos dadogás nem egyéb, mint az élettani dadogás állandósulása, káros külső és belső okokra

visszavezethetően. Ugyanez áll az ún. működéses pöszebeszedre is.

2. A hibásan beszélő tanulók száma a tanulók összes számához viszonyítva 3,6%-ban volt kimutatható.

3. Megállapítást nyert az is, hogy a beszédhibásnak talált tanulóknak 23%-a iskolai tanulmányaiban is hátrányt szenvedett az észlelt beszédhiba miatt.

4. Kétségtelenül beigazolódtott továbbá az is, hogy az élettani beszédzavarok a legtöbb esetben azért állandósulnak, mert sem a szülők, sem pedig a tanítók nincsenek tisztában azzal, hogy tulajdonképpen mivel is állanak szemben, s a legtöbb esetben vagy egyáltalán nem, vagy pedig egyenesen rosszul foglalkoznak a beszédbelileg hibás gyermekkel, tanulóval.” (16)

Javaslatok:

„1. A gyermek első tanítóját, a szülőt a beszéd helyes irányú fejlesztése érdekében útbaigazító tanácsokkal kellene ellátni.

2. A tanítóknak és tanároknak módot és alkalmat kellene nyújtani arra, hogy megismervén a gyermeki beszédfejlődés nehézségeit és akadályait, az arra szoruló gyermeket helyes irányban legyenek képesek támogatni és irányítani.” (17)

A javaslatok valóra váltásában is neki van a legnagyobb része. Tekintsük át alább ezt is a kortárs történetíró összegezésében:

„1. Megreformálta a szünidei képesítő-tanfolyamot.

2. Elkészítette a képesítő-tanfolyam szervezeti szabályzatát (18).

3. Elkészítette a gyógytanfolyam szervezeti szabályzatát (19).

4. Megszerkesztette a hibásbeszédűek vizsgálatához és felvételéhez szükséges egyéni lapokat. Itt jegyezzük meg, hogy az ezirányú tudományos kutatásokhoz szükséges adatok csak azóta állnak rendelkezésre, amióta ezek az egyéni lapok megszerkesztettek.

5. Az iskolaorvosok és egészségügyi tanárok az ő kezdeményezésére és javaslatára nyertek kiképzést a beszédhibák kór- és gyógytanából.

6. Megírta a „Népszerű Útmutatás”-t (20).

7. Megírta a megbecsülhetetlen értékű „Beszéd” című nagy munkáját (21).

8. Átdolgozta a második kiadás alá a *Roboz*-féle „Beszéd- és olvasási gyakorlatok dadogók számára” című könyvet (22).

9. Tudományos és társadalmi egyesületekben többször tartott felolvasást és előadást a beszédhibák kór- és gyógytanából.

10. A háborús vonatkozású beszédzavarok vizsgálata és gyógyítása terén feltűnően nagy és értékes munkásságot és agilitást fejtett ki. (23-24)

11. Bel- és külföldi szaklapokban igen értékes tanulmányokat írt” (25-26)

Sarbó munkásságának későbbi méltatói hasonlóan kiemelik és nagyon jelentősnek tartják a logopédia egész ügyét átfogó „csomagtervét” és az annak megvalósítása terén elért eredményeket.

Jól látja *Sarbó*, hogy országos logopédiai ellátás-hálózatra van igény és szükség, és hogy ez csak akkor valósulhat meg, ha összhangban a szakember-ellátás is kiterjedt és megoldott.

Hogy *Sarbó* mindjárt kezdetben meghallgatásra talál, azt a század elején egyre növekvő számú beszédhibák javítására szolgáló tanfolyam, a Budapesten megnyíló „beszédosztályok” és a különféle szervezésben, több szinten működő képző-tanfolyamok jelzik.

A tanítványai által továbbgondolt és -épített, de több ok miatt sem a 20-as, 30-as években, sem a későbbi évtizedekben teljesen meg nem valósuló sarbói elképzelések ma is gondolatébresztőek lehetnek. Amikor a logopédiai szolgáltatások korszerű, ama szükségleteinek megfelelő rendszerét tervezzük, érdemes visszalapozni *Sarbó* e téren legjelesebb tanítványának, *Sulyomi-Schulmann Adolf*nak nemrégiben felelevenített, 30-as évekbeli javaslataihoz (27).

Az a differenciált intézményhálózat, amelyet javasolt, alig kíván ma is jelentősebb módosítást.

Ami a szakemberképzést illeti, *Sarbó*t az a gondolat vezérli, hogy az minél szélesebb körű, annál nagyobb az esély arra, hogy minden logopédiai gondozást igénylő időben és megfelelő ellátást kaphat. Ezért nem tartja jó megoldásnak a Roboz-féle legelső próbálkozásokat. A legelső, 1896-1900. szervezett ún. szünidei képesítő-tanfolyamokon ui. „egyes kiváltságos tanítók és tanárok” vettek részt, akiknek a beszédsérültek logopédiai ellátásába való bekapcsolódása teljes mértékben esetleges és országos méretekben elenyésző volt. *Sarbó* szerint *minden* óvónőnek, tanítónak és tanárnak „szakszerű kiképzést” kellene kapnia a munkája során ilyen feladatok ellátására. Ezért a *Sarbó*-féle szakaszban a szünidei képesítő-tanfolyamokon a pedagógusképző intézmények tanárai vettek részt, hogy azok „megismervén e kérdésnek elméletét és gyakorlatát, tanítványaikat, mint leendő óvónőket és tanítókat - a test- és egészségügy keretében - előkészíthessék arra a feladatra is, hogy általában a beszéd, közelebbről pedig a beszédhibák felismerésében, az azok ellen való küzdelem terén, nemkülönben pedig - szükség szerint - a leszoktatás módozatait illetően is szerezhessenek kellő gyakorlatot.” (28)

E programba természetesen a beszédhibák javítására szolgáló tanfolyamok szakemberei is bekapcsolódtak, akik viszont a gyógypedagógiai tanárképzőn teljeskörű logopédiai kiképzést kaptak.

Ha ehhez hozzátesszük, hogy *Sarbónak* az orvosképzésbe is sikerült beépítenie a „beszédhibák kór- és gyógytana” c. stúdiumot, elmondhatjuk, hogy valóban széleskörűvé tette a szakemberképzést. A széleskörű, differenciált szakemberképzésre törekvés hasonlóan jelen van napjainkban is. A sarbói modell e téren is hasznosítható lehetne.

Sarbó életművének későbbi méltatói elméleti munkásságának nagyobb teret adnak. Nem ismételve meg ebben az összefüggésben sem eddigi saját közléseinket (29), most *Sarbónak* a „beszédzavarok” rendszerezésére vonatkozó sémáját emeljük ki. Azért is erre esett választásunk, mert egyrészt eddig kevésbé, illetve rövid bíráló észrevételek kíséretében érintőlegesen foglalkoztunk csak ezzel az izgalmas kérdéssel, másrészt általában a rendszerezés/osztályozás mai dilemmái, a gyógypedagógiai gondolkodásban pedig a „terminológia-robbanás” (mindenféle osztályozás, csoportalkotás megkérdőjelezése, az eddig történelmileg kialakult terminológiák feleslegessé nyilvánítása) látványos tünetei figyelmünket jobban ráirányították *Sarbó* e téren is imponáló törekvéseire.

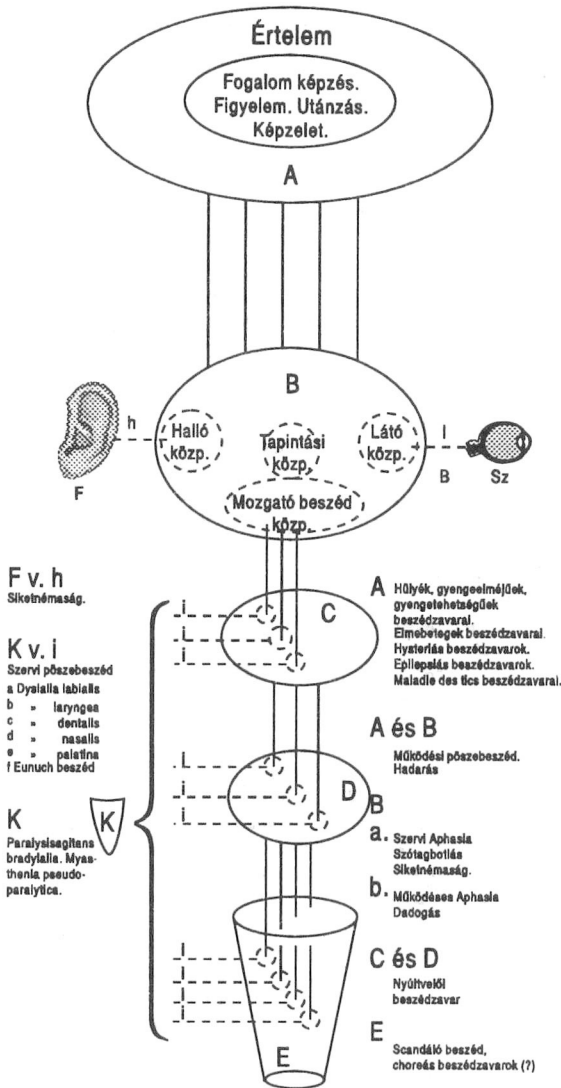
Mintthogy azonban ehelyütt részletes, összehasonlító elemzésre nincs lehetőség, most csupán a figyelemfelhívás maradhat a célunk.

Azt, hogy az osztályozás milyen nehéz feladat, *Sarbó* is jól tudja és deklarálja is, hogy az csak „megalkuvással eszközölhető”.

„Egységes szempont, melytől vezéreltetve ily beosztást következetesen tudnánk keresztülvinni, nem áll rendelkezésünkre. Általánosságban mondhatjuk azt, hogy vannak beszédzavarok, melyek az egyéni beszédfejlődés alatt keletkeznek és vannak olyanok, melyek a kifejlett beszédre vonatkoznak. A beszédfejlődése alatt keletkező beszédzavarok ismét oly csoportba oszthatók, amelyek egész teljességükben már a fejlődéskor mutatkoznak (például orrhangzós beszéd farkastorkoknál), egy másik csoportba volnának osztandók azok, melyek a beszédfejlődés alatt keletkeztek ugyan, de csak a kifejlett beszéd alkalmával érik el a tetőpontjukat (pl. dadogás). A másik csoportbeli beszédzavarok között mutatkozó dadogást hova soroljuk? Vagy hová soroljuk az elmebántalmak mellett fellépő beszédzavarokat, melyek úgy a beszédfejlődési korban, mint később is jelentkehetnek. Halmozhatnám még a feltóduló nehézségeket, de megelégszem a felhozottakkal; kiviláglik ebből is, hogy a fellépési idő, beosztási alapot nem képezhet.

Egy további szempont volna az, mely a bonctani viszonyokat veszi kiindulási pontul, mely minden beszédzavart a bonctani berendezéseknek a rendestől kimutathatóan eltérő voltára vezet vissza. Teljes következetességgel ez sem vihető keresztül, mégis ez az egyedüli út, mely a valóság és érthetőség szempontjából is megfelel.

BESZÉDZAVAROK BEOSZTÁSA

A: feltételes értelmi központ. B: agykérgi beszédközpontok. C: híd. D: nyúltvelő. E: gerincagy.
h: halló ideg. I: látó ideg. II környi idegek, melyek a környi beszédszerv izmaikhoz haladnak.
O: a környi idegek eredési magvai. K: jelképezi a beszédszervi izmokat.

Mielőtt ezen szükséges alaphelyezkedésünk, hangsúlyozzuk, hogy van sok beszédzavar, melynek közelebbi bonctani oka nem ismeretes és ha ezeket mégis beosztjuk, úgy ezt csak tudatosan erőltetjük bele az illető csoportba.” (30)

Az egyes beszédzavarformákról adott szöveges, részletes felsorolás helyett egy valamivel kevésbé részletes, de jól követhető ábrát közlünk *Sarbornak* a nagyhirű „Beszéd...” c. összefoglaló művéből, (lásd a „beszédzavarok beosztása c. ábrát.)

Tanulságos, hogy *Sarbo*, idézett művében, a részletes részben, a beszédzavarok egyénekenkénti, valóban részletes tárgyalásánál nem az ismertett sémához tartja magát, hanem gyakorlati szempontból egyszerűen két csoportot különböztet meg: a *gyermekkori beszédzavarokat* (beszédhibákat) és az *idegrendszer bántalmi kapcsán fellépő beszédzavarokat*, s ennek megfelelően vezeti be olvasóit a tudományok akkori (1906)

állása szerint tudható, de a ma szakembereinek is érdeklődésére számot tartó minden rejtelmébe.

Befejezésül is *Bárczi* már idézett, *Sarbóra* emlékező írásából álljon itt egy gondolat: „... amíg csak gyógypedagógiai munka Hazánkban lesz, *Sarbó* neve a magyar gyógypedagógiából kitörölhetetlen.” (31)

Irodalom

1. Dr. *Bárczi Gusztáv*: *Professzor Sarbó emléke*. In: *Magyar Gyógypedagógiai tanárok Közlönye*, 1943/170-171. p. 2. *Bachmann, W.* - *Gordos-Szabó A.* - *Lányi Engelmayer Á.*: *Sarbó Artúr dr. (1867-1942) - a halálórási évszám téves, helyesen: 1943.* (magyar-angol-német nyelven.) In: *Magyar Gyógypedagógusok biográfiája*. Rheinstetten, 1977. Schindele. 100-101. p. 3. *Sarbó Artúr (1867-1943)* In: *Magyar Életrajzi Lexikon II.* Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó, 572. p. 4. *Sarbó Artúr dr.*: *A siketnémák egy új oktatási módjáról*. In: *Szociális Orvostudomány*, 1935. április. Klny. 5. *Illyés Gyuláné és mtsai.*: *Gyógypedagógiai pszichológia Bp. 1968.* Akadémiai Kiadó. 6. *Dr. Frint Tibor - dr. Surján László (szerk.)*: *A hangképzés és zavarai. Beszédzavarok Bp. 1969.* Medicina 7. *Szabó László.* *Intézetünk története*. In: *Tanulmányok a logopédia köréből 1894-1969*. Bp. 1970. Beszédjavitó Intézet. 8. *Gordosné dr. Szabó Anna*: *A magyar logopédia kialakulása* In: *BGGyTF. Tudományos Évkönyve V.* Bp. 1972. 9. *Dr. Illyés Sándor (szerk.)*: *Gyógypedagógiai alapismeretek Bp. 1987.* Tankönyvkiadó. 10. *Pákozdiné Kenderessy Katalin (szerk.)*: *Szemelvénygyűjtemény a „Gyógypedagógia történetéhez” VII. (Logopédia-történet)* Bp. 1987. Tankönyvkiadó. 11. *Dr. Vértés O. András*: *A magyar fonetika és logopédia történetének rövid kronológiája*. In: *A magyar beszédgyógyítás 100 éve. Gyógypedagógiai továbbképzés könyvtára* 28. Bp. 1988. Művelődési Minisztérium. 12. *Dr. Göllesz Viktor (szerk.)*: *Gyógypedagógia Kortan*. Bp. 1900. Tankönyvkiadó. 13. *Istenes Károly*: *A beszédhibák javítására szolgáló állami tanfolyam 25 éves története*. Bp. 1925. 14. *Ugyanott*: 8. p. 15. *Dr. Sarbó Artúr*: *A hibásbeszédű tanulók statisztikája* In: *Orvosi Hetilap*, 1901/20. és 21. *Ugyanez németül in: Medizinisch-pädagogische Monatsschrift*, 1901. Heft 3/4. 16. *Lásd: a 13. irodalom 8-9. p.* 17. *Lásd: a 13. irodalom 9. p.* 18. *Sarbó Artúr*: *Szabályzat okleveles tanítóknak és tanároknak dadogók és egyéb beszédhibában szenvedők oktatására képesítő tanfolyama számára 1900. évi 16717. sz. rend. alapján*. 19. *Sarbó Artúr*: *Szabályzat dadogók és egyéb beszédhibában szenvedők tanfolyamai számára 1900. évi 16716. sz. rend alapján*. 20. *Dr. Sarbó Artúr*: *Népszerű útmutatás a beszédhibák felismerésére és elhárítására*. Bp. 1901. Hungaria. 21. *Dr. Sarbó Artúr*: *A beszéd összes vonatkozásaiban...* Bp. 1906. Athenaeum. 22. *Roboz József*: *Módszeres beszéd- és olvasási gyakorlatok dadogók számára*. Bp. 1896. Egyetemi. 23. *Sarbó Artúr*: *A gránát és schrapnellrobbanás okozta siketnémaság és kóroktana*. In: *Orvosi Hetilap, Tudományos Közlemények* 1916. Bp. 24. *Sarbó, A.*: *Neue Beiträge zur Kriegstaubstummheit*. In: *Wiener Klinischen Wochenschrift*. XXIX. Jahrg. N.50. (Klny) 25. *Sarbo, A.*: *Die Beziehungen der Sprach und Gesangstimme zum Zentralnervensystem*. In: *Monatschrift für Ohrenheilkunde*, Wien, 1934. 26. *Sarbo, A.*: *Zum Wesen des Stotterns*. In: *Monatschrift für Ohrenheilkunde und Laryngo-Rhinologie*, 1934. Heft 11,68. Jahrg. (Klny) 27. *Gordosné dr. Szabó Anna*: *A magyar gyógypedagógia logopédia öröksége a 20. sz. közepén I. Sulyomi-Schulmann Adolf (1883-1942)*. In: *Gyógypedagógiai Szemle*, 1992/4. 28. *Lásd 13. irodalom 9-10. p.* 29. *Lásd: 8. irodalom.* 30. *Lásd: a 21. irodalom 82. p.* 31. *Lásd: az 1. irodalom 171. p.*